

Sunnivahendite kohaldamisest suhtluskorra lahendite sundtäitmisel

Carmen Linnumäe

Maksu- ja Tolliameti juriidilise osakonna jurist

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (PS) § 27 lg 3 järgi on mõlemal vanemal õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ning hoolitseda nende eest. Vanemlikku põhikohustust on konkretiseeritud perekonnaseaduses (PKS),² mh PKS-i § 143 lõikes 1, mille järgi on mõlemal vanemal kohustus ja õigus suhelda oma lapsega isiklikult. Sama säte sisaldab lapse õigust isiklikult suhelda oma mõlema vanemaga. Seega on vanemate lahku kolimise järel üks lahendamist vajav küsimus vanemate ja lapse suhtlemise kord. Vanemate lahusele korral on suhtluskorra määramise esimene võimalus vanematevaheline kokkulepe (PKS-i § 143 lg 2¹).

Kuna vanemate suhted võivad lahku kolimise järel olla konfliktised ning suhtluskorra kokkuleppe saavutamine keeruline, saab lapse ja vanemate suhtlemise korra määrata vanema nõudel ka kohus (PKS-i § 142 lg 2¹). Olukorras, kus vanemad ei ole suutnud lapsega suhtlemise korras kokku leppida ning vanemad on suhtluskorra määramiseks pöördunud kohtusse, on tõenäoline, et määratud suhtluskorda ei täideta vabatahtlikult ning tekib vajadus kohtu poolt määrusega kehtestatud suhtluskorra sundtäitmiseks.

Suhtluskorra lahendite sundtäitmise puhul on aga eripäraseks asjaolu, et kõik vanemate ja lapse suhtlust reguleerivad kokkulepped ja kohtulahendid ei ole täitedokumendiks täitemenetluse seadustiku³ (TMS) § 2 tähenduses. Kui kohus on lapse ja vanemate suhtluskorra kohtulahendiga kindlaks määranud, ei saa vanem suhtluskorra täitmise tagamiseks otsejoores kohtutäituri poole pöörduda, olenemata sellest, et TMS-i § 2 lõike 1 punkti 1 järgi on jõustunud kohtulahend täitedokumendiks. Täitemenetlust võib alustada üksnes sellise määruse alusel, millega kohus on tunnistanud lepitusmenetluse ebaõnnestunuks (tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS)⁴ § 563 lõiked 7 ja 8). Ka vanemate kohtuväliste kokkulepete, sh notariaalselt kinnitatud kokkulepete rikkumise korral ei ole need sundtäidetavad enne lepitusmenetluse läbiviimist.⁵ Erandlikult on enne lepitusmenetluse läbimist sundtäidetav TsMS-i § 551 lõike 1 alusel esialgse õiguskaitse korras kindlaks määratud suhtluskord.

Seega enne, kui vanem saab lapsega suhtlemist reguleeriva kohtumääruse või kokkuleppe sundtäitmiseks kohtutäituri poole pöörduda, on praegu kehtiva regulatsiooni kohaselt vanematel üldjuhul kohustus läbida lepitusmenetlus. Kohus algatab lepitusmenetluse, kui üks vanematest teatab kohtule, et teine vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust või notariaalselt tõestatud vormis sõlmitud kokkulepet või raskendab selle täitmist (TsMS-i

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. [RT I, 15.05.2015, 2.](#)

² Perekonnaseadus. [RT I, 27.10.2020, 15.](#)

³ Täitemenetluse seadustik. [RT I, 09.04.2021, 3.](#)

⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. [RT I, 09.04.2021, 17.](#)

⁵ **L. Arrak.** Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2018. Vt § 563, p 3.1.3, c, lk 595.

§ 563 lg 1). Kohus peab lepitusmenetlust alustama ka olukorras, kui üks vanem väidab rikkumist, kuid teise vanema väitel suhtluskord toimib.⁶ Autori hinnangul võib eelnevat lepitusmenetlust ning sellele järgnevat täitemenetlust pidada sarnaseks selle poolest, et mõlemad menetlused algatatakse juhul, kui üks vanem rikub suhtluskorda ning ei võimalda teisel vanemal lapsega korra kohaselt suhelda. Oluline erinevus on see, kuidas kummagi menetluse käigus mõjutatakse vanemat oma kohustust täitma.

Lepitusmenetluses on kohtu ülesanne suunata vanemaid lahendama lapsega suhtlemisel tekkivaid erimeelsusi omavahelisel kokkuleppel. Lepitajana peab kohus aktiivselt osalema vanemate läbirääkimistel ning pakkuma vanematele erimeelsuste lahendamiseks konkreetseid ettepanekuid.⁷ Seega on lepitusmenetlus suunatud eelkõige vanemate lepitamisele, mille käigus püütakse kutsuda vanemaid üles koostööle ning suhtluskorra vabatahtlikule täitmisele. Lepitusmenetlus on ebaõnnestunud ja tuleb lõpetada, kui vanemad ei jõua kokkuleppele lapsega suhtlemise korralduses ega ka selles, et erimeelsuste kõrvaldamiseks pöörduks abi saamiseks perenõustaja poole.⁸ Samuti võib lugeda lepitusmenetluse ebaõnnestunuks, kui üks või kumbki vanematest ei ilmu kohtu määratud lepituskohtumisele.⁹ Kohus määrab lepitusmenetluse ebaõnnestunuks kuulutamise määrusega ka selle, missuguseid sunnivahendeid tuleb rakendada, mis ulatuses tuleb muuta suhtlemist puudutavat määrust või missuguseid muudatusi on vaja teha vanema õigustes lapse suhtes (TsMS-i § 563 lg 7).

Siinses artiklis käsitletakse seda, missuguste vahendite abil kohtutäitur tagab või püüab tagada TsMS-i § 563 lg 7 alusel tehtud suhtluskorra lahendite täitmise täitemenetluses. Kuigi suhtluskorra lahendite puhul määrab kohus, missuguseid sunnivahendeid võib suhtluskorra lahendi täitmise tagamiseks kasutada, käsitleb autor ka seda, kas ja kui palju on seadusega jäetud kohtutäiturile sunnivahendite kohaldamisel kaalutusõigust ning missuguseid kaalutusotsuseid tuleb kohtutäituril langetada.

Sunnivahendid suhtluskorra lahendite sundtäitmise menetlustes

Kui üldjuhul saab kohtutäitur sissenõudja täitmisavalduse alusel rakendada kõiki õigusaktides ette nähtud sunniabinõusid,¹⁰ siis suhtluskorra lahendite sundtäitmine on selles osas eripärane. Nimelt sätestab TsMS-i § 563 lg 7 p 1, et kohus määrab lepitusmenetluse ebaõnnestunuks tunnistamise määruses, missuguseid sunnivahendeid tuleb rakendada. TsMS-i § 563 lg 8 sätestab, et täitemenetluse saab läbi viia üksnes TsMS-i § 563 lg 7 punktis 1 sisalduva määruse alusel. Sellest võib järeldada, et suhtluskorra sundtäitmise menetluses saab kohtutäitur kohaldada ainult neid sunnivahendeid, mille kohaldamise võimaluse on kohus ette näinud. Kohtutäitur ei saa kohaldada suhtluskorra täitmist takistava vanema suhtes muid TMS-is sätestatud sunnivahendeid ning samuti ei saa ka sissenõudja, s.o lapse teine vanem, taotleda kohtutäiturilt muude sunnivahendite kohaldamist, kui on kohtumäärusega ette nähtud.

⁶ L. Arrak (viide 5), § 563, p 3.2.1.2, c, lk 596.

⁷ *Ibidem*, p 3.3.3.2, a ja b, lk 598–599.

⁸ *Ibidem*, p 3.5.1.2, a, lk 601–602.

⁹ *Ibidem*, p 3.5.1.3, a, lk 602.

¹⁰ RKTk 20.03.2019 otsuse nr [2-18-4482/25](#) p 17.1.

TsMS-i § 563 lg 7 p 1 ei sätesta üheselt, missuguste sunnivahendite rakendamiseks saab kohus kohtutäiturile loa anda. Õiguskirjanduses on leitud, et esmalt saab kohus sunnivahendina määrata, et suhtluskorra täitmiseks tuleb viia läbi täitemenetlus. Kui kohus määrab lepitusmenetluse ebaõnnestumise korral, et lapsega suhtlemist korraldavad kohtumäärus või kokkulepe on sundtäidetav, tähendab see, et kohtutäitur saab teha täitetoiminguid nii lapsega suhtlemise võimaldamiseks kui ka määrata vajaduse korral sunniraha. Lisaks saab kohus määrata, et kohtutäitur võib suhtluskorra täitmisel kasutada äärmusliku abinõuna jõudu.¹¹ Seega on põhilised sunnivahendid suhtluskorra lahendite täitmisel sunniraha määramine ning jõu kasutamine. Samuti võib eelnevast järeldada, et sunniraha määramise võimaldamiseks piisab, kui kohus märgib kohtulahendis, et suhtluskord on sundtäidetav, kuid jõu kasutamiseks peab kohus andma sõnaselgelt loa. Kuna kohus ei reguleeri seda, missugustes olukordades on kohtutäituril õigus sunnimeetmeid kohaldada, peab kohtutäitur ise hindama, kas vanem on pannud toime sellise rikkumise, mis tingib sunnivahendite kohaldamise vajaduse.

Tsiviilasjas nr 2-16-18867 kehtestas kohus määrusega, et juhul, kui täitemenetluse käigus on muude vahendite rakendamine jäänud tulemusteta, on kohtutäituril õigus siseneda täitmist takistava vanema nõusolekuta tema valduses olevatesse ruumidesse või viibida tema valduses oleval maatükil ja need läbi otsida.¹² Kui rahaliste nõuete sundtäitmisel võiks võlgniku valduste läbiotsimist pidada põhjendatuks selleks, et tuvastada, kas võlgnikul on vallasvara, mida oleks võimalik nõude rahuldamiseks realiseerida, siis suhtluskorra lahendite täitmisel, kus täitemenetluse n-ö objektiks on laps, võib selliseid toiminguid pidada rohkem põhjendamist vajavaks. Autori hinnangul võib nimetatud toimingute vajaduse tingida olukord, kus lapse üleandmine peaks toimuma täitmist takistava vanema kodus, kuid vanem peidab last nii kohtutäituri kui ka teise vanema eest. Autori hinnangul eeldab aga sellise loa andmine kaalumist, kuidas võib praktikas vanema nõusolekuta tema koju minek ning selle vastumeelne läbiotsimine mõjuda lapsele ning kas see võib kahjustada lapse huve. Nimelt peab kohus suhtlusõigust puudutavas menetluses tegema lapse huvidest juhinduva lahendi.¹³ Autori hinnangul peaks lapse üleandmine ühelt vanemalt teisele toimuma lapse jaoks võimalikult loomulikult ning rahulikus õhkkonnas. Kui suhtluskorra täitmist takistava vanema ruumidesse sisenetakse vanema tahte vastaselt, loob see pingelise keskkonna ning suhtlusõiguse teostamine võib lapsele pigem traumeerivalt mõjuda. Autor leiab, et täitemenetlus peaks olema suunatud eelkõige vanema mõjutamisele sunnivahendite kasutamise kaudu selliselt, et vanem on motiveeritud last teisele vanemale vabatahtlikult üle andma. Kui sunniraha määramisest ei pruugi laps olla teadlik ning teda see ehk oluliselt ei mõjutagi, siis jõu kasutamine puudutab last vahetult, isegi kui vahendeid kasutatakse vanema suhtes.

Sunniraha määramise aluste tuvastamine

TMS-i § 179 lõikest 2 tuleneb, et kui kohustatud isik takistab sundtäitmist, võib kohtutäitur tema suhtes kohaldada TMS-i § 183 sätteid. TMS-i § 183 viitab TMS-i §-le 26¹, mis reguleerib sunniraha määramist. TMS-i § 26¹ lg 1 järgi teeb kohtutäitur enne sunniraha määramist kohustatud isikule otsuse kohustuse täitmiseks ning sunniraha määramise hoiatuse. TMS-i

¹¹ L. Arrak (viide 5), § 563, p 3.5.2.2, c–d, lk 604.

¹² Tallinna Ringkonnakohtu 14.08.2018 määrus nr [2-16-18867](#).

¹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.11.2011 määruse nr [3-2-1-83-11](#) p 21.

§ 26¹ lõike 7 järgi on sunniraha lubatud rakendada, kui adressaadile on tehtud teatavaks otsus kohustuse täitmiseks, mis kehtib, ning seda ei ole hoiatuses märgitud tähtaja jooksul täidetud ehk sunniraha määramise hoiatus peab sisaldama kuupäeva, milleni on vanemal aega otsust vabatahtlikult täita. Kohtupraktikas on leitud, et sunniraha määramise hoiatuses ei piisa, kui viidata ainuüksi kohtumääruse resolutsioonis määratud lahus elava vanema ja lapse kohtumise aegadele. Hoiatuses peab tulenema ning vanema jaoks peab olema üheselt selge, mis ajast rakendub sunniraha, kui vanem täitedokumenti vabatahtlikult ei täida. Samas on leitud, et kui sundtäitmisel on korduvatele, regulaarsetele ja samasisulistele kohustustele suunatud kohtulahend, ei pruugi olla mõistlik tõlgendus, et kohustatud isikut tuleb igakordse kohustuse saabumisel täiendavalt hoiatada.¹⁴ Autor nõustub viidatud seisukohtadega. Kuna suhtluskorda ei määrata üldjuhul kindlaks kuupäevaliselt, vaid periooditi (näiteks kohtub laps vanemaga igal teisel pühapäeval), on oluline, et otsus kohustuse täitmiseks ja sunniraha määramise hoiatus sisaldaks konkreetset kohustuse täitmise tähtpäeva. Samuti võib järeldada, et kohtutäitur ei pea tegema lapse ja lahus elava vanema igakordsele kohtumisele eelnevalt eraldi sunniraha määramise hoiatust, vaid võib ühte hoiatusse märkida korraga mitu lahus elava vanema ja lapse kohtumise aega ehk tähtaega, mil vanem peab oma kohustusi täitma.

Kui lähtuda asjaolust, et täitemenetluses kehtib formaliseerituse põhimõte,¹⁵ võiks esmapilgul pidada ka sunniraha määramisele omaseks formaalset lähenemist ehk sunniraha määramiseks võiks piisata vanema rikkumise tuvastamisest. Siiski on õiguskantsler sedastanud, et TMS-i § 179 lõikes 2 kasutatud termin *takistama* tähendab teadlikku ja tahtlikku eesmärgistatud tegevust mitte võimaldada teisel vanemal lapsega suhelda, mis tähendab, et sunniraha määramise eeldus on isiku tahtluse tuvastamine.¹⁶ Tahtluse tuvastamine eeldab täitemenetluses uurimispõhimõtte rakendamist.¹⁷ Ka Riigikohus on selgitanud, et sunniraha määramisel on otsustava tähendusega asjaolu, et lahus elav vanem ja laps ei ole saanud suhelda lapsega koos elava vanema tegude või tegevusetuse tõttu. Täitmise takistamiseks saab pidada seda, kui lapsega koos elav vanem ei võimalda sunniraha määramise hoiatuses märgitud tähtaja jooksul lapsel lahus elava vanemaga suhelda ja muudab suhtluse võimatuks.¹⁸ Autor märgib lisaks, et täitemenetluse seadustikus puudub alus, mis annaks kohtutäiturile võimaluse lähtuda täitmise takistamise asjaolu tuvastamisel sissenõudja avaldusest. Samuti puudub suhtluskorra lahendite täitmise regulatsioonis vanema süü eeldus.

Seega on oluline, et kohtutäitur tuvastaks enne sunniraha määramist, kas vanem on suhtluskorra lahendi täitmist takistanud, s.o vanem teadlikult ja tahtlikult ei võimalda teisel vanemal lapsega suhelda. Näiteks võib kohtutäitur täitemenetluse läbiviimisel seista silmitsi olukordadega, kus vanemad teevad suhtluskorra tingimustes omavoliliselt muudatusi või vanem hoiab suhtluskorra täitmisest teadlikult kõrvale. Kohtupraktikas on leitud, et vanema poolt

¹⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 30.04.2021 määruse nr [2-20-16896](#) p 13.2.

¹⁵ **A. Alekand.** Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura, 2017, lk 46.

¹⁶ Võlaõigusseaduse (VÕS) § 104 lg 5 kohaselt on tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel. [RT I, 04.01.2021, 19.](#)

¹⁷ Riigikohtu üldkogu 17.12.2013 määruse nr [3-2-1-4-13](#) p 20.

¹⁸ *Ibidem*, p-d 69 ja 70.

suhtluskorras omavoliliselt muudatuste tegemise korral on tegemist suhtluskorra täitmise takistamisega, mis annab aluse määrata vanemale sunniraha.¹⁹

Tsiviilasjas nr 2-18-1790 on kohus selgitanud, et kuna puudusid objektiivsed põhjused, miks lapsega koos elav vanem ei saanud last määratud ajal kohtumispaika tuua, näiteks et laps oli haige, jäi kohtumine ära koos elavast vanemast tingitud põhjusel ning kohtutäituril oli suhtluskorra täitmise tagamiseks õigus määrata sunniraha.²⁰ Seetõttu võib järeldada, et lapse haigestumise korral ei saa kohtutäitur tugineda formaliseerituse põhimõttele ja lähtuda sellest, et suhtluskorda ei ole täidetud ettenähtud ajal, viisil ja kohas, vaid lapse haigestumist võib pidada asjaoluks, mille ilmumise korral ei ole vanem suhtluskorra lahendi täitmist takistanud ning kohtutäituril tuleb jätta sunniraha määramata.

Kuna suhtluskorra lahendist tulenevad vanematele perioodilised kohustused, on põhjendatud küsida, kuidas ning kui tihti peaks kohtutäitur suhtluskorra lahendi täitmist kontrollima. Harju Maakohus on tsiviilasjas nr 2-16-16418 leidnud, et kohtutäituril ei ole kohustust viibida isiklikult lapse ja lahus elava vanema iga ärajäänud kohtumise juures ja seda isiklikult kohapeal fikseerida, vaid kohtutäitur saab lapsega koos elava vanema suhtlemist takistavat tegevust tuvastada ka tema kasutuses olevate muude tõendite abil.²¹ Samuti on õiguskirjanduses leitud, et kohtutäituri ülesanne ei ole perioodiliselt, näiteks igal nädalavahetusel, käia suhtluskorra täitmist kontrollimas.²² Autor nõustub viidatud seisukohtadega ning leiab veel, et lapse ja vanema iga kohtumist ei olekski kohtutäituril võimalik füüsiliselt kontrollida, kuna kohtutäituril võib olla samal ajal täitmisel mitu suhtluskorra lahendit, milles määratud suhtlemise ajad võivad kattuda. Kui kohtutäitur ei ole suhtluskorra täitmist vahetult kontrollinud, on tal TMS-i § 26 lõike 1 alusel võimalik pöörduda vanemate poole ning vanemate esitatud tõendite abil tuvastada, kas esineb alus sunniraha määramiseks.

Sellest tulenevalt tekib küsimus, missugused tõendid tuleb kohtutäiturile esitada ning missuguste tõendite alusel võiks kohtutäitur vanemale sunniraha määrata. Kohus on leidnud, et suhtluskorra lahendi täitmise takistamise tuvastamiseks ei piisa üksnes sissenõudja fotost selle kohta, et ta viibis kohtumise kohas. Foto ei tõenda seda, et sissenõudja oleks teinud mõistlikke samme lapsega kokkusaamiseks. Samuti on kohus leidnud, et ei ole mõistlik, kui lahus elav vanem helistab ühe korra fonolukku ning kui keegi ei vasta, arvab, et teine vanem keeldub suhtluskorda täitmast.²³ Seetõttu võiks autori hinnangul sunniraha määramisel pidada asjakohaseks tõendiks lapsega koos elava vanema kirjalikku teavitust selle kohta, et ta ei kavatse võimaldada lahus elaval vanemal lapsega ettenähtud ajal ja kohas kohtuda. Kui lapsega koos elav vanem eirab teise vanema kõnesid või kirju, on võimalik ka selle kohta esitada logisid, millest nähtub, et lahus elav vanem on teinud samme lapsega kohtumiseks, kuid lapsega koos elav vanem väldib teadlikult teise vanemaga suhtlust. Nendele tõenditele peaks autori hinnangul lisanduma tõend selle kohta, et lahus elav vanem viibis lapsega kohtumiseks

¹⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 21.11.2018 määrus nr [2-18-3313](#).

²⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 24.09.2018 määruse nr [2-18-1790](#) p 21.

²¹ Harju Maakohtu 16.06.2017 määruse nr [2-16-16418](#) p 39.

²² **A. Alekand** (viide 17), lk 164.

²³ Viru Maakohtu 10.07.2009 määrus nr [2-08-52271](#).

ettenähtud ajal ja kohas. Lapse haigestumise korral ei pea autori hinnangul kohtutäitur isiklikult veenduma, et laps on haige, vaid kohustatud isikul on võimalik esitada kohtutäiturile näiteks arstitõend lapse haigestumise kohta ning taotleda sunniraha määramise edasilükkamist TMS-i § 26¹ lg 8 alusel.

Täitmist takistavale vanemale sunniraha määramine

TMS-i § 179 lg 2 ja § 183 sätestavad, et kohtutäitur võib täitmist takistavale vanemale sunniraha määrata, kuid ei kohusta kohtutäiturit seda tegema. Seega oleks kohtutäituril sunniraha määramisel või määramata jätmisel justkui valikuvabadus.

Ka Anneli Alekand on juhtinud tähelepanu sellele, et TMS-is leidub norme, mille sõnastusest kohtutäiturile kohustust tegutsemiseks justkui ei tulene. Alekandi hinnangul on selline vabadus aga näiline, sest TMS-i § 8 kohaselt on kohtutäituril kohustus võtta tarvitusele kõik seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks. Kohtutäituri valikuõiguse olemasolul on kohtutäitur kohustatud otsuse langetama, kuna ootamine või viivitamine rikub sissenõudja õigusi.²⁴ Riigikohus on leidnud, et kohtutäituril on nii õigus kui ka kohustus hoiatada lapsega suhtlemist takistavat vanemat võimalikult kiiresti sunniraha määramise eest ja määrata sunniraha, kui vanem hoiatusest hoolimata takistab lahendi sundtäitmist. Kohtutäitur peab seda vajaduse korral tegema omal algatusel, mitte ootama sissenõudja sellekohase taotluse esitamist.²⁵

Tuginedes muu hulgas eespool esitatud seisukohtadele, leiab autor, et kohtutäituri valikuõigus sunniraha määramisel ei tähenda seda, et kohtutäitur võiks olukorras, kus alused sunnimeetme kohaldamiseks on täidetud, jätta ilma mõjuva põhjuseta sunniraha määramata. Kohtutäitur peab seaduses sätestatud võimaluste piires tagama, et täitemenetlus vanema ja lapse suhtlemise asjades oleks kiire ja efektiivne.²⁶ Seega pidades silmas kohtutäituri eespool mainitud kohustust, leiab autor, et TMS-i § 179 lg 2 ja TMS-i § 183 puhul on kohtutäituri kaalutusõigus pigem väike. Autori hinnangul tuleb kohtutäituril vanemale sunniraha määrata, kui ei esine asjaolusid, mis võiksid vanema rikkumist vabandada. Kuna täitedokumendi täitmise tagamine on kohtutäituri ülesanne, on vajalik, et kohtutäitur kohaldaks sunnimeetmeid järjepidevalt kuni täitedokumendi täitmise saavutamiseni. Kui kohtutäitur määraks sunniraha oma suva alusel, ei pruugi sunnivahenditega taotletav mõju olla piisav.

Kuigi võiks arvata, et täitedokumendi kiirele ja efektiivsele täitmisele aitaks kaasa see, kui kehtestada seaduses kohtutäiturile selge kohustus määrata täitmist takistavale vanemale sunniraha, leiab autor, et sellise kohustuse kehtestamine ei ole põhjendatud. Seda eelkõige seetõttu, et kaalutusõigus võimaldab kohtutäituril võtta arvesse menetlusele iseloomulikke asjaolusid, näiteks lapsest tulenevaid põhjuseid kohtumiste ära jäämisel. Suhtluskorra lahendite sundtäitmise menetluse ajal on oluline meele pidada, et menetlus puudutab oluliselt ka last, kes on jäänud oma vanemate konfliktsete suhete keskele.

²⁴ A. Alekand. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu Ülikooli õigusteaduskond, 2009, lk 53.

²⁵ Riigikohtu üldkogu 17.12.2013 määruse nr [3-2-1-4-13](#) p 79.

²⁶ *Ibidem*.

TMS-i § 26¹ lg 4 järgi ei tohi esmakordsel määramisel sunniraha ühe rikkumise kohta olla väiksem kui 192 eurot ega suurem kui 767 eurot, korduval sunniraha määramisel ei tohi see olla suurem kui 1917 eurot. Kuna sunniraha suurus on seaduses kehtestatud vahemikuna ning ka kohus ei määra üldjuhul vanemale kohaldatava sunniraha suurust, on ka sunniraha suuruse määramisel kohtutäituril oluline kaalutusõigus. Kohtupraktikas on leitud, et kohtutäitur on pädev iseseisvalt otsustama sunniraha kohase suuruse üle, kuid seda otsust tuleb põhjendada.²⁷

Kuna TMS-i § 26¹ lg 2 punkti 5 järgi peab sunniraha suurust sisaldama ka sunniraha määramise hoiatus, tuleb kohtutäituril juba enne rikkumise toimepanemist hinnata, kui suur sunniraha võib vanemat motiveerida suhtluskorra lahendit täitma. Kohtutäitur peab hindama, missugune sunniraha suurus on konkreetse täitemenetluse ja kohustatud isiku eripära arvestades kohaseim.²⁸ Autor leiab samamoodi kohtupraktikas avaldatuga, et sunniraha suurust ei saa määrata suva alusel, vaid selleks peaks kohtutäitur hindama vanema eelnevaid rikkumisi ja nende sagedust. Seda eelkõige seetõttu, et vanema eelnevate rikkumiste põhjal saab kohtutäitur kaaluda, millises summas sunniraha võiks vanemat sel korral panna oma käitumist muutma.

Autor leiab, et kohtutäitur ei pea vanemale tingimata määrama sunniraha ulatuses, mis on märgitud sunniraha määramise hoiatuses, vaid sunniraha võib rakendada ka väiksemas ulatuses. Kohtutäituril peab olema võimalik enne sunniraha määramist hinnata vanema rikkumise tõsidust, näiteks kas vanem lihtsalt eiras teist vanemat ja toimuma pidanud kohtumist või oli kohtumise ära jäämiseks mõistetav põhjendus. Samas nagu on ka kohtupraktikas rõhutatud, peab sunniraha määramise otsuses olema jälgitav, mille alusel on kohtutäitur sunniraha suuruse määranud.²⁹ See tähendab, et kohtutäitur peab sunniraha määramisel arvesse võetud asjaolud välja tooma ka sunniraha määramise otsuses.

Autor leiab, et kuna sunniraha määratakse vanemale ning vanema majanduslik olukord mõjutab oluliselt ka last, siis on oluline jälgida ka vanema sissetuleku suurust ning võimaluse korral ka tema muude kohustuste suurust. Samas kuna lahus elaval vanemal on siiski õiguspärane ootus, et kohtutäituri abil saab ta oma lapsega suhelda, siis ei saa kohtutäitur jätta täitmist takistavale vanemale sunniraha määramata seetõttu, et see võib panna lapsega koos elava vanema raskesse majanduslikku olukorda. Seetõttu on sunniraha määramine suhtluskorra lahendite asjades küllaltki keeruline, kuna täitemenetlusest puudutatud laps on oma vanematest ning nende majanduslikust olukorrast sõltuv. Sunniraha määramine ning selle hilisem sissenõudmine toob kaasa vanema sissetulekute vähenemise, mis mõjutab omakorda lapse elukvaliteeti.³⁰

²⁷ Harju Maakohtu 01.08.2017 määruse nr [2-17-8380](#) p 20.

²⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 11.09.2015 määruse nr [2-15-1508](#).

²⁹ Harju Maakohtu 16.06.2017 määruse nr [2-16-16418](#) p 38.

³⁰ TMS-i § 2 lg 1 p 16 alusel on täitedokumentideks kohtutäituri otsus kohtutäituri tasu ja täitekulude ning sunniraha määramise kohta. Kui suhtluskorra sundtäitmiseks kohaldatavate sunnivahendite puhul ei ole kohtutäituril eriti valikuvõimalust, siis rahalise nõude sundtäitmiseks on kohtutäituril oluliselt suuremad õigused, näiteks arestida vanema pangakontod (TMS-i § 115 jj) ning töötasu (TMS-i § 130 jj), vallas- ning kinnisvara (TMS-i § 64 jj ja TMS § 140 jj) jne.

Artikli avaldamise ajaks on Riigikogu menetluses perelepituse seaduse eelnõu³¹, millega plaanitakse muu hulgas asendada TMS-is senine sunniraha määramise süsteem trahvi määramisega. Kavandatavate muudatuste jõustumise korral tuleb tulevikus kohtutäituril sissenõudja avalduse alusel teha kohtule ettepanek täitmist takistava vanema trahvimiseks. Teistkordse trahvi määramise asemel võib tulevikus kohustatud isikule määrata aresti.³² Kui muudatused jõustuksid sellisel kujul, oleks kohtutäitur suhtluskorra lahendi täitmisel sõltuv sissenõudja aktiivsusest, sest ettepaneku trahvi määramiseks saaks täitur teha sissenõudja avalduse alusel. Kui aga sissenõudja avaldust ei esita, võib järeldada, et kohtutäitur ei pea ning tõenäoselt ka ei saa kohtule sellist ettepanekut teha. Samas oleks selline regulatsioon mõneti ka mõistetav, sest kui lahus elav vanem ise ei soovi, ei peaks ka kohtutäitur omaalgatuslikult vanemate vahelistesse suhetesse sekkuma. Sellisel juhul võib aga tekkida küsimus, kas lahus elava vanema ja täituri passiivsuse korral võib kahjustada saada lapse õigus suhelda oma mõlema vanemaga (PKS-i § 143 lg 1).

Ka kuni 2011. aasta märtsini määrati sunniraha asemel vanemale kohustuse täitmata jätmise korral trahv ja korduvat trahvi määramist sai asendada arestiga.³³ Kuna trahvimise võimalust ei kasutatud palju ja menetlustähtajad olid pikad, asendati 2011. aastal kohtu määratud trahv kohtutäituri määratava sunniraha regulatsiooniga. Sunniraha peeti kiiremaks, tõhusamaks ja otstarbekamaks lahenduseks.³⁴ Seega plaanib seadusandja pöörduda tagasi süsteemi juurde, mida on juba varem rakendatud. Autori hinnangul võib seekord aga kavandatavate muudatuste tõhususele kaasa aidata riikliku perelepitusteenuse loomine. Kuna suhtluskorra täitmise tagab eelkõige vanematevaheline koostöö, siis on juba enne täitemenetluse algust vaja suunata vanemaid kokkuleppe saavutamisele ning olla neile selles igati toeks, pakkudes professionaalset abi. Nii lapsele kui ka vanematele on parem see, kui suhtluskorra kokkuleppe saavutatakse vanemate üksmeelil ning suhtluskorra sundtäitmiseni ei jõutagi. Kui aga vanem otsustab ikkagi suhtluskorra lahendi täitmist takistada, on autori hinnangul tema suhtes karmimate sunnimeetmete rakendamine põhjendatud.

Jõu kasutamine

Kui vanem ei anna last teisele vanemale vabatahtlikult üle, on teatud juhtudel võimalik kohtutäituril sundtäitmise takistamisele vahetult sekkuda. Nimelt võib kohtutäitur kasutada lapse või lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku suhtes jõudu, kuid seda üksnes kohtulahendi alusel. Kohus lubab lahendi täitmiseks jõudu kasutada juhul, kui muude vahendite rakendamine on jäänud või jääb tulemusteta või kui on vajalik lahendi kiire täitmine ning jõu kasutamist õigustab vajadus tagada lapse heaolu, mida ei ole muul viisil võimalik saavutada (TMS-i § 179 lg 4). Kohtutäituril on võimalik TMS-i § 179 lõiget 4 silmas pidades taotleda ka täitemenetluse käigus kohtult luba kasutada lapsega suhtlemise võimaldamiseks jõudu.³⁵

³¹ Perelepitusseadus. EIS-is eelnõu toimik nr [21-0538](#).

³² *Ibidem*, lk 8.

³³ **A. Alekand** (viide 17), lk 175.

³⁴ Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse ([763 SE](#)) eelnõu seletuskiri, lk 1 ja 4.

³⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.10.2014 määruse nr [3-2-1-95-14](#) p 22.

Riigikohus on toonitanud, et jõu kasutamise üle otsustades tuleb siiski silmas pidada, et tegemist on seaduses sätestatud äärmusliku meetmega. Kohtul tuleb jõu kasutamise võimaluse üle otsustades kaaluda, kas jõu kasutamine on asjaolusid arvestades proportsionaalne, mõõdukas ja eesmärgipärane.³⁶ Liis Arrak on märkinud, et jõu kasutamine on lubatud üksnes siis, kui muud meetmed on ammendunud ja jõudu kasutades on võimalik tagada lapsega suhtlemine last kahjustamata.³⁷ Seega on ka jõu kasutamise üle otsustamisel kohtutäituril kaalutusõigus. Asjaolu, et kohus on andnud kohtutäiturile loa kasutada jõudu, ei tähenda, et kohtutäitur võiks kohe esimesel suhtluskorra täitmise kontrollimisel vanema suhtes jõudu kasutada. Kuna jõu kasutamise puhul on tegemist äärmusliku meetmega, jääb kohtutäituri otsustada, kui palju peaks andma vanemale võimalusi oma käitumist muuta ning kas sunniraha määramine võiks veel motiveerida vanemat suhtluskorra lahendit täitma.

Kuigi TMS-i § 179 lõike 4 sõnastusest võib järeldada, et suhtluskorra lahendit täites võib kasutada jõudu nii lapse kui ka vanema suhtes, kes on kohustatud võimaldama lapsel suhtluskorra alusel teise vanemaga suhelda, tuleb Riigikohtu hinnangul tõlgendada viidatud sätet selliselt, et lapsega suhtlemise võimaldamiseks ei saa lapse suhtes jõudu kasutada. TMS-i § 179 lõike 4 alusel võib lapse suhtes jõudu kasutada üksnes lapse ühekordse üleandmise korral (näiteks juhul, kui laps tuleb vanemast või perekonnast eraldada). Riigikohus on selgitanud, et lapse keeldumise korral ei oleks tema suhtes jõudu kasutades võimalik saavutada soovitud eesmärki, s.o lapse vahetut ja loomupärast suhtlemist vanemaga.³⁸ Justiitsministeerium kavandab tulevikus lapsega suhtlemise võimaldamise asjades välistada lapse suhtes jõu kasutamise, leides, et ühegi lapse suhtes ei ole põhjendatud füüsilise jõu kasutamine, ka mitte suhtlusõiguse teostamise eesmärgil.³⁹ Seda kavandatakse teha perelepituse seaduse eelnõuga, täiendades muu hulgas TsMS-i. Eelnõu vastuvõtmisel kehtestaks tulevikus TsMS-i § 561¹ lg 2 selle, et kohus saab lubada suhtluskorra lahendi või kokkuleppe sundtäitmiseks jõudu kasutada üksnes kohustatud isiku ehk vanema suhtes.⁴⁰

Autor nõustub Riigikohtu ja Justiitsministeeriumi seisukohtadega, et lapse suhtes jõu kasutamine ei aita kaasa eesmärgile saavutada vanema ja lapse vahel loomulik suhtlus. Lapse suhtes jõu kasutamine võib tekitada lapses suhtluskorraga seoses negatiivseid emotsioone, mis võivad omakorda viia uute suhtluskorra täitmise takistusteni. Samuti, kuna suhtluskorda täitma kohustatud isikuks on vanemad, siis ei oleks põhjendatud, et sunnivahendit kohaldatakse lapse suhtes. Autor peab põhjendatuks ka seda, et vanema suhtes jõu kasutamine peaks olema meede, mida kasutatakse üksnes väga erandlikel juhtudel.

Kokkuvõte

Peamised sunnivahendid, mida kohtutäitur saab suhtluskorra lahendi sundtäitmise menetluses täitmist takistavat vanema mõjutamiseks rakendada, on sunniraha määramine ning jõu

³⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.10.2014 määruse nr [3-2-1-95-14](#) p 23.

³⁷ L. Arrak (viide 5), § 563, p 3.5.2.2, d, lk 605.

³⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus (viide 35), p 21.

³⁹ **Justiitsministeerium**. [Perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus](#), 2019, lk 4.

⁴⁰ Perelepitusseadus (viide 31), lk 7.

kasutamine. Seejuures sätestab seadus kohtutäiturile õiguse, kuid mitte kohustuse nimetatud sunnimeetmeid kohaldada. Autor leiab, et kuna kohtutäituril on kohustus tagada suhtluskorra kiire ja efektiivne täitmine, tuleb kohtutäituril täitmist takistavale vanemale sunniraha määrata, kui sunniraha määramise eeldused on täidetud ning ei esine erandlikke asjaolusid, mis võiksid vanema rikkumist vabandada.

Suhtluskorra lahendite sundtäitmist reguleerivas osas on täitemenetluse seadustikus norme, millest tuleneb kohtutäiturile kaalutusõigus. Seega peab kohtutäitur olukordades, kus seadus annab talle sunnivahendite kohaldamiseks valikuvabaduse, võtma arvesse menetlusosaliste õigusi ja huve ning lähtuma ka täitemenetluse regulatsiooni eesmärgist üldisemalt. Kuigi suhtluskorra lahendite sundtäitmise menetluses ei ole laps menetlusosaline, on autori hinnangul oluline, et võimalike kaalutusotsuste puhul arvestataks ka lapse huvidega. Siiski ei näe kehtiv regulatsioon kohtutäiturile ette võimalust lapse huvidest lähtuvalt täitetoimingute tegemist keelduda, kui suhtluskord on vastuolus lapse huvidega.

Autor on seisukohal, et kuna kohtutäitur ei saa sunniraha määramisel lähtuda ainuüksi faktist, et täitedokumenti ei ole täidetud seal sätestatud korras, on kohtutäituri ülesanded sunniraha määramisel vastuolus formaliseerituse põhimõttega. Põhiline vastuolu tekib seetõttu, et kohtutäitur peab andma vanema rikkumisele hinnangu ning tuvastama vanema süü. Seetõttu toetab autor Justiitsministeeriumi kavandatavat muudatust, mille järgi plaanitakse anda suhtluskorra asjades sunnivahendite kohaldamise võimalus kohtule põhjusel, et kohus saaks kohaldada meetmeid oluliselt tõhusamalt ja paindlikumalt.⁴¹

Justiitsministeeriumi kavandatavate muudatuste kohaselt oleks tulevikus suhtlust takistavat vanemat võimalik trahvida suhtluse takistamise eest, kusjuures lapsega koos elav vanem peab tõendama, et ta ei ole suhtlust takistanud, ja näitama, kuidas ta on kaasa aidanud lapse ja lahus elava vanema suhtluse soodustamisele.⁴² Perelepitusseaduse eelnõu kohaselt kavandatakse senine sunniraha süsteem asendada vanemale trahvi määramise süsteemiga, kuid Riigikokku esimesele lugemisele edastatud TMS-i § 179 muutmise eelnõu ei sisaldanud trahvi määramisel vanema süü eelduse kehtestamist. Kuigi vanema süü eelduse kehtestamine võiks kiirendada trahvi määramise menetlust, peab arvestama, et vanemal või olla keeruline esitada tõendeid selle kohta, et ta on soodustanud lapse suhtlust lahus elava vanemaga, kuid sellest olenemata ei soovi lapse ise lahus elava vanemaga kohtuda. Lapse veenmine toimub eelduslikult vanema ja lapse omavahelise suulise vestluse käigus ning ei oleks mõistlik, kui vanem peaks hakkama vestlusi salvestama juhaks, kui tulevikus on vaja salvestised kohtule esitada. Samuti võiks see rikkuda lapsega koos elava vanema ja lapse vahelist usaldussuhet, kui nendevahelist vestlust jagatakse kolmandatele isikutele, nii kohtule kui ka lahus elavale vanemale. Kuna lahus elava vanema ja lapse kohtumiste ära jäämisi võivad põhjustada mitmed elulised olukorrad, leiab autor, et vanema süü eelduse kehtestamine ei ole vajalik. See võiks tuua kaasa ebaõiglase olukorra, kus vanemale määratakse trahv olenemata sellest, et vanem on last piisavalt veennud, kuid vanema pingutustest olenemata ei soovi laps lahus elava vanemaga kohtuma minna.

⁴¹ **Justiitsministeerium** (viide 37), lk 3.

⁴² *Ibidem*, lk 20.